

การธำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาในสังคมไทยสมัยใหม่ ผ่านมิติปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา*

The Maintaining of Buddhism in Modern Thai Society through the View of Buddhist Philosophers

¹ทักษิณาร์ ไกรราช, ²เด่นพงษ์ แสนคำ, ³กฤตย์ ไกรราช

¹Thaksina Krairach, ²Denpong Sankum and ³Grid Krairach

¹มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น,

²มหาวิทยาลัยขอนแก่น,

³มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

¹Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus

²Khon Kaen University,

³Maha sarakham University.

¹Email: thaksina7@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อเสนอประเด็นการธำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาในสังคมไทยสมัยใหม่ผ่านมิติปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา ทั้งในเชิงแนวคิดเกี่ยวกับการเมืองการปกครองด้านความสัมพันธ์ของพระพุทธศาสนากับรัฐ และในเชิงปฏิบัติด้านบทบาทสำคัญของพระพุทธศาสนาโดยได้รับอิทธิพลแนวคิดหลักจากปราชญ์สำคัญทางพระพุทธศาสนาสองท่านคือ ท่านพุทธทาสภิกขุ และ ป.อ. ปยุตโต นำมาซึ่งกระบวนการสำคัญที่ช่วยส่งเสริมสนับสนุนให้พระพุทธศาสนาสามารถธำรงอยู่ได้ในสังคมไทยสมัยใหม่ ส่วนในเชิงปฏิบัตินั้นพระพุทธศาสนาควรปรับบทบาทให้เข้ากับวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปของสังคมที่ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลวิธีคิดมาจากตะวันตก บทความนี้มุ่งหวังนำเสนอแนวคิดเพื่อการพัฒนาพระพุทธศาสนาให้ก้าวทันต่อสังคมไทยสมัยใหม่และสามารถยืนหยัดมั่นคงอยู่ได้ตลอดไป โดยมีรัฐ พระสงฆ์และฆราวาสเป็นส่วนสำคัญในการคงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาในทุกยุคสมัย

คำสำคัญ: การธำรงไว้พระพุทธศาสนา; สังคมไทยสมัยใหม่; ปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา

Abstract

This article is intended to present the issues of maintaining Buddhism in modern Thai society through Buddhist sages, in terms of the concept of politics, governance, the relationship of Buddhism with the state, and in terms of practice, about the important role of Buddhism, that has been influenced by two Buddhism philosophers: Buddhadasa Bhikkhu and P.A. Payutto, bring important processes that help maintain Buddhism in Thai society. In terms of practice, Buddhism should adapt itself to the changing way of life of society, mostly influenced by Western thinking. This article aims to present concepts of Buddhism development in order to keep up with modern Thai society and to be able to stand firmly. The state, monks and lay people are important parts in preserving Buddhism in every eras.

Keywords: Maintaining Buddhism; Modern Thai Society; Buddhism Philosopher

บทนำ

พุทธศาสนาเองเกิดขึ้นมาจากปณิธานที่จะยังความดีงามและประโยชน์สุขแก่สัตว์ทั้งปวง และการที่พุทธศาสนาสามารถพัฒนาจนตั้งมั่นนานนับศตวรรษได้ ก็ด้วยการเกื้อกูลสรรพสัตว์ให้รอดพ้นจากความร้อยรัดทั้งหลายทั้งปวง จนสามารถพัฒนาไปสู่สภาวะอันควรแก่การเป็นมนุษย์ได้ จากอดีตสู่ปัจจุบันอิทธิพลของพระพุทธศาสนาได้แทรกซึมเข้ามีบทบาทต่อสังคม ไม่ว่าจะเป็นการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และการศึกษา จนกลายเป็นวิถีชีวิตของคนไทยมายาวนาน อย่างไรก็ตามเมื่อปัจจุบันสังคมก้าวเข้าสู่ความสมัยใหม่ที่ได้รับอิทธิพลมาจากตะวันตก จึงส่งผลกระทบโดยตรงต่อพระพุทธศาสนาในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นบทบาทและหน้าที่ของพระสงฆ์ รวมถึงการลดคุณค่าและความหมายของพระพุทธศาสนา ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงจำเป็นต้องปรับบางสิ่งเพื่อให้สามารถดำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาในสังคมไทยสมัยใหม่ได้ โดยบทความนี้ได้ขอแนะนำแนวคิดของปราชญ์สำคัญทางพระพุทธศาสนาสองท่านคือ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตโต) ในบทความนี้ผู้เขียนจะใช้คำเรียกแทนว่า ป.อ. ปยุตโต และพระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินทปญโญ) ในบทความนี้ผู้เขียนจะใช้คำเรียกแทนว่า พุทธทาสภิกขุ ซึ่งจะนำเสนอแนวคิดของท่านทั้งสองมาเป็นแนวทางหนึ่งที่สำคัญในการจะดำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาในสังคมไทยสมัยใหม่ได้ต่อไป

แนวคิดและอิทธิพลของพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

ทัศนะที่มองว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เป็นรากฐานสำคัญของวัฒนธรรมไทยนั้น มีคำอธิบายจากท่าน ป.อ. ปยุตโต ว่า “วิถีชีวิตของคนไทยผูกพันอยู่อย่างแนบแน่นกับพระพุทธศาสนา ความเชื่อถือและหลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนาจึงซึมแทรกผสมผสานอยู่ในความคิด จิตใจ และกิจกรรมในชีวิตประจำวันของชาวไทยมายาวนาน โดยยังคงความดั้งเดิมที่บริสุทธิ์ไว้ได้ก็มีหรือถูกดัดแปลงเสริมแต่งตลอดจนปนเปื้อนกับความเชื่อถือและข้อปฏิบัติสายอื่นๆ จนผิดเพี้ยนไปจากเดิมก็มี ประเพณีและพิธีการต่างๆ ในวงจรชีวิตของแต่ละบุคคลก็ดี ในวงจรเวลาหรือฤดูกาลของสังคมหรือชุมชนก็ดี ล้วนเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนามาโดยตลอด ถ้าไม่เป็นเรื่องของศาสนาหรือสืบเนื่องจากพระพุทธศาสนาโดยตรงก็ต้องมีกิจกรรมตามคติความเชื่อหรือแนวปฏิบัติในพระพุทธศาสนาแทรกอยู่ด้วย” (Somdet Phrabuddhakosajarn P.A. Payutto, 2013)

ที่ผ่านมา พระพุทธศาสนาในไทยยังคงให้ความสำคัญกับพระสงฆ์และพิธีกรรม เห็นได้จาก วัดและพระสงฆ์ยังมีบทบาทสูงในการพัฒนาชุมชน เป็นผู้นำที่ชาวบ้านให้ความศรัทธาและชุมชนให้ความร่วมมืออย่างดี พระสงฆ์ยังมีบทบาทหน้าที่ในการพัฒนาสังคมในหลากหลายมิติ ให้ความช่วยเหลือประชาชนไม่เพียงแต่ในด้านจิตใจเท่านั้น แต่ช่วยในด้านวัตถุ คือ การพัฒนาการศึกษา วิชาชีพ อนามัย การเกษตร การโภชนา อาชีพ และการออมทรัพย์ รวมถึงการปลูกเร้าจิตใจด้วยธรรมะให้ชาวบ้านช่วยเหลือซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ยังจะเห็นได้ว่ารัฐกับพระพุทธศาสนาในสังคมไทยต่างก็มีส่วนเกื้อกูลกันทั้งสองฝ่ายในด้านการพัฒนาสังคม ซึ่ง ทินพันธุ์ นาคะตะ กล่าวไว้ว่า

“วัดในพระพุทธศาสนา ...แบ่งเบาภาระในการบริการของรัฐบาลไทยไปได้มาก ทั้งยังก่อให้เกิดรากฐานอันมั่นคงและเสริมสร้างต่อบริการในด้านสวัสดิการของรัฐอีกด้วย นอกจากนั้นวัดยังเป็นรากฐานสำคัญของศิลปวัฒนธรรม จรรยา และศีลธรรมของคนไทย และเป็นสื่อกลางชักนำให้ประชาชนทั้งหลายเข้าถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยมีวัดเป็นสถาบันและสัญลักษณ์ วัดจึงมีบทบาทสำคัญในการดำเนินชีวิตของคนไทยอยู่มาก” (Thinapan, 2000)

เห็นได้ว่า พระพุทธศาสนากับสังคมไทยต่างมีอิทธิพลต่อกันอย่างชัดเจน สามารถจำแนกเพื่อสร้างความเข้าใจออกเป็น 2 ประเด็นคือ ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับชาวบ้าน ซึ่งเป็นการพึ่งพาอาศัยแบบยึดเอาพระพุทธศาสนาเป็นที่พึ่งทางจิตใจ และความสัมพันธ์ของพระพุทธศาสนากับรัฐที่ยึดถือเอาพระพุทธศาสนาเป็นสื่อกลางและทำหน้าที่แทนในการควบคุมและสั่งสอนศีลธรรมให้กับประชาชน ทั้งสองความสัมพันธ์ดังกล่าวปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนและยังเป็นส่วนที่คนไทยยอมรับและเชื่อว่าจะขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไปไม่ได้ เมื่อพิจารณาให้ละเอียดรอบด้านพบว่าความเป็นอยู่และวัฒนธรรมของคนไทยยังฝังแน่นในพระพุทธศาสนา

สังคมไทยสมัยใหม่กับการไหลบ่าเข้ามาของแนวคิดตะวันตก

ในสังคมไทยปัจจุบันเป็นสังคมที่พัฒนาสู่ความเป็นสมัยใหม่โดยรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามา เช่น ระบบการศึกษา ระบบการค้าขาย เศรษฐกิจ สังคมและการเมือง แต่อย่างไรก็ตาม สังคมไทยยังสามารถที่จะธำรงความเป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิมไว้ได้ อาจเนื่องจากอิทธิพลของแนวคิดอนุรักษนิยมที่ยังฝังลึกอยู่ในใจของกลุ่มคนส่วนใหญ่ แต่ไม่ได้หมายความว่าเราจะก้าวไปสู่สังคมสมัยใหม่ไม่ได้เลยทีเดียว การเข้ามาของสังคมสมัยใหม่ทำให้พุทธศาสนาจำเป็นต้องปรับตัวให้เข้ากับสังคมสมัยใหม่

แนวคิดที่มีอิทธิพลอย่างมากในการปรับเปลี่ยนพุทธศาสนาคือแนวคิดเหตุผลนิยมที่ไหลบ่าเข้ามาในรูปกระแสวิทยาศาสตร์ เป็นกระแสที่ไหลบ่ามาจากตะวันตกและแผ่ปกคลุมไปทั่วทุกทวีป (Paisal Visalo, 2009) การทำให้ประเทศมีความเป็นสมัยใหม่นั้นการนิยามและสามารถวัดได้ด้วยเกณฑ์ที่หลากหลาย แต่ทั้งหมดนี้ก็ต้องอยู่บนแนวคิดเหตุผลนิยมและโลกวิสัย ซึ่งเน้นในเรื่องประสิทธิภาพและผลที่ประจักษ์ได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยอาศัยวิธีการที่วัดผลได้ มากกว่าที่จะอ้างอิงจารีตประเพณีหรือหลักธรรมทางศาสนาที่เคยทำมาแต่ดั้งเดิมเท่านั้น ด้วยเหตุนี้จึงนำไปสู่การจำกัดขอบเขตหรือลดทอนบทบาทของศาสนาในกิจการระดับสังคม ผลที่ตามมาคือวัดแยกห่างจากชุมชนมากยิ่งขึ้น พระกับฆราวาสมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันน้อยลง โดยเฉพาะในสังคมเมืองฆราวาสที่เป็นชนชั้นกลางแทบไม่ได้รับอิทธิพลในทางจริยธรรมจากพระสงฆ์เลยก็ว่าได้ (Phra Paisal Visalo, 2009)

สังคมไทยที่กำลังก้าวเข้าสู่ความเป็นสังคมสมัยใหม่ สิ่งแรกที่จะทำให้ในเชิงสังคมคือการปรับตัวเข้าสู่การเป็นสังคมเมือง ซึ่งวิถีคิดและวิถีชีวิตแบบสังคมเมืองส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและต่อ

สิ่งแวดล้อม ความเป็นปัจเจกบุคคลทำให้อยู่แบบตัวใครตัวมัน ต่างฝ่ายต่างชนวนขายดีันรนเพื่อความอยู่รอดของตนเองและครอบครัว แม้แต่ภายในครอบครัวเองก็มีความสัมพันธ์กันน้อยลง วิถีชีวิตที่ต้องเร่งรีบ เสพติดเทคโนโลยี ทำให้เกิดปัญหาเด็กและเยาวชน อีกทั้งการก่ออาชญากรรม ลักทรัพย์จี้ปล้น ตีรันฟันแทง ช่องสูมเสพยา ขับยานยนต์ป่วนเมือง การข่มขืน การตั้งครุฑของหญิงวัยรุ่นที่ยังไม่พร้อมจะมีบุตร การฆ่าตัวตาย จนลามไปถึงการฆ่าบุพการีก็มี ฯลฯ ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในข่าวสารบ้านเมืองที่มีให้เห็นกันอยู่ทุกวัน นอกจากนี้รวมถึงปัญหาผู้สูงอายุ จากการที่ประเทศไทยมีผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นและกำลังเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ในอีกไม่กี่ปีข้างหน้า มีผู้สูงอายุถูกทอดทิ้งจากความไม่พร้อมของสังคม ซึ่งสถาบันครอบครัวกำลังจะหมดความสำคัญลงไปทุกขณะ

การก้าวเข้าสู่ยุคสมัยแห่งความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทำให้แนวคิดดังกล่าวเข้ามามีอิทธิพลอย่างมากต่อสังคมในแง่ของการเป็นหลักคิดพื้นฐาน ที่สังคมสมัยใหม่ได้นำมาใช้เป็นกรอบกำหนดในการดำเนินชีวิต การที่สังคมสมัยใหม่ได้พัฒนามาถึงจุดสำคัญของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเช่นนี้ จึงส่งผลให้พุทธศาสนาได้รับผลกระทบตามไปด้วยเช่นกัน พุทธศาสนาจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนแนวคิดและรูปแบบในการนำเสนอพระพุทธรูปศาสนาให้เข้ากันได้กับวิถีชีวิตของผู้คนในยุคนี้มากขึ้น เพื่อให้สอดคล้องและเข้ากันได้กับแนวคิดที่สังคมใหม่ยึดถือกันเป็นหลัก นอกจากนี้รูปแบบการปกครองของรัฐก็เป็นส่วนหนึ่งที่ส่งผลต่อแนวคิดแบบสมัยใหม่ด้วย กล่าวคือรัฐได้ทำหน้าที่ในการกำหนดรูปแบบการปกครอง การศึกษา ตลอดจนเศรษฐกิจของสังคม จึงทำให้วิถีคิดและแนวทางของการดำเนินการทางสังคมต้องถือเอารัฐเป็นหลัก ด้วยเหตุนี้พระพุทธรูปศาสนาในสังคมไทยสมัยใหม่จึงต้องมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการที่จะนำเสนอหลักธรรมทางพระพุทธรูปศาสนาให้มีความมั่นคงได้ในสังคมสมัยใหม่ รูปแบบและการนำเสนอดังกล่าวส่วนหนึ่งปรากฏเด่นชัดในกรณีของการนำเสนอหลักการและแนวคิดทางพระพุทธรูปศาสนาของปราชญ์ทางพระพุทธรูปศาสนาทั้งสองท่านคือ ท่าน ป.อ. ปยุตโต และท่านพุทธทาสภิกขุ ที่เป็นการนำเสนอพระพุทธรูปศาสนาในรูปแบบใหม่และเป็นการนำเสนอประโยชน์เพื่อสังคมส่วนรวม

อาจกล่าวได้ว่า จากการพัฒนาเป็นสังคมไทยสมัยใหม่ได้สร้างวิถีคิดและวิถีชีวิตแบบใหม่ให้แก่แต่ละบุคคลโดยไม่ต้องพึ่งพาใคร ขอเพียงมีเงิน มีเครื่องอำนวยความสะดวกครบบริบูรณ์ให้กับชีวิตก็สามารถมีความสุขได้ ไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่น ไม่จำเป็นต้องมีสิ่งยึดเหนี่ยวยึดเหนี่ยวจิตใจ เหตุผลดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อพระพุทธรูปศาสนาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

การธำรงไว้ซึ่งพระพุทธรูปศาสนาในสังคมไทยสมัยใหม่ : ผ่านมิติของปราชญ์ทางพระพุทธรูปศาสนา

ด้วยเหตุผลข้างต้น คณะสงฆ์จึงควรเริ่มคิดและปฏิบัติอย่างจริงจังในการธำรงซึ่งพระพุทธรูปศาสนา โดยเฉพาะการให้ความสำคัญต่อพระพุทธรูปศาสนาของรัฐ อย่าให้เป็นดังเช่นประเทศญี่ปุ่น ประเทศศรีลังกาเลย เนื่องจากที่ผ่านมารัฐดังกล่าวไม่ให้ความสำคัญในการมีหน้าที่ปกป้องคุ้มครองพระพุทธรูปศาสนา เมื่อรัฐคิด

เช่นนั้น คณะสงฆ์จึงปกครองดูแลกันเอง ความสำคัญของพระพุทธศาสนาจึงลดลงตามกาลเวลาเพราะไม่มี “มือของรัฐ” เช่นตัวกฎหมายเข้ามาช่วยเหลือ (Promta, 2006) ซึ่งส่วนสำคัญในการปฏิรูปกระบวนการทัศน์ทางการศึกษาพุทธศาสนาพิจารณาได้ดังนี้

ความสัมพันธ์ของรัฐกับพระพุทธศาสนาในสังคมไทยสมัยใหม่

แนวคิดเกี่ยวกับการเมืองการปกครองของไทย ที่มีอิทธิพลต่อพระพุทธศาสนาแสดงออกผ่านปราชญ์ผู้รู้ทางพระพุทธศาสนา 2 ท่าน คือ ท่าน ป.อ. ปยุตโต และท่านพุทธทาสภิกขุ ที่แสดงออกผ่านงานนิพนธ์ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้รับการยอมรับทั้งในและต่างประเทศว่าเป็นนักคิดทางพุทธศาสนาเถรวาทไทยที่มีผลงานการตีความพุทธศาสนาประยุกต์กับความรู้สมัยใหม่มากที่สุด สวเอร์ (Donald K. Swearer) อธิบายว่าท่าน ป.อ. ปยุตโต เป็นนักคิดเถรวาทสายก้าวหน้า เช่นเดียวกับท่านพุทธทาสภิกขุ ประเวศ วะสี โดย ท่าน ป.อ.ปยุตโต เห็นว่า รัฐมีสถานะเป็น “รัฐกึ่งศาสนา” คือเป็นรัฐที่มีระบบปกครองแบบทางโลก (ประชาธิปไตย/เผด็จการแบบไทย) และมีพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติในทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม (และควรจะถูกรับรองอย่างเป็นทางการโดยระบุในรัฐธรรมนูญ) รัฐเช่นนี้ย่อมมีหน้าที่รับผิดชอบต่อความเจริญหรือเสื่อมของพุทธศาสนา โดยตรากฎหมายวางระบบการปกครองและการศึกษาสงฆ์ และวางระบบการศึกษาของชาติ ที่เน้นการปลูกฝังศีลธรรมพุทธศาสนาแก่ประชาชน เพราะศีลธรรมพุทธศาสนาเป็นระบบศีลธรรมที่ครอบคลุมทั้งการพัฒนาชีวิตปัจเจกบุคคลให้ดีงาม มีความสุข มีอิสรภาพทางจิตวิญญาณ และเป็นหลักกำกับสนับสนุนให้เสรีภาพประชาธิปไตยและสิทธิมนุษยชนมีความเป็นจริงเชิงเนื้อหาสาระมากขึ้น เพื่ออำนวยประโยชน์สุขแก่สังคมและประเทศชาติอย่างแท้จริง (Taweesak, 2016)

สำหรับท่านพุทธทาสภิกขุ ในปัญหาเกี่ยวกับสังคมท่านพุทธทาสภิกขุมองว่า ความเกี่ยวข้องระหว่างธรรมหรือศีลธรรมกับการเมือง หรืออีกนัยหนึ่ง การที่ชาวพุทธเข้าไปมีส่วนร่วมกับการบริหารทางการเมือง จะช่วยป้องกันมิให้การเมืองกลายเป็นเรื่องเสื่อมเสียและไม่เป็นสาเหตุของความขัดแย้ง เรื่องนี้คือเหตุผลของการที่ท่านได้กล่าวเอาไว้ว่า “อาตมามีความเห็นว่าการเมืองคือการเมืองนั่นเอง”

ท่านพุทธทาสภิกขุมองว่าปัญหาทางสังคมเกิดจากการที่สังคมฆราวาสเข้าใจและปฏิบัติศีลธรรมไม่ดีพอ ซึ่งก็เป็นความล้มเหลวที่มีสาเหตุมาจากความบกพร่องของพุทธศาสนจักร ท่านเห็นว่าพระพุทธศาสนาทำหน้าที่บกพร่องเพราะสนับสนุนส่งเสริมคำตีความที่ผิดพลาดของหลักคำสอนในพระศาสนา อันเป็นคำตีความที่ไม่แสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาใช้ได้กับชีวิตในยุคสมัยใหม่ ซึ่งก็ทำให้ฆราวาสหันหลังให้แก่ศาสนาและทำให้ศาสนิกชนที่สังกัดอยู่กับสถาบันที่เป็นทางการของศาสนานั้นหมดศักยภาพที่จะช่วยเหลือสังคมและการเมือง

ท่านพุทธทาสภิกขุกับ ท่าน ป.อ. ปยุตโต มีแนวคิดที่เหมือนกันคือ พระสงฆ์สูญเสียบทบาทผู้นำทางปัญญาในบริบทสังคมไทยสมัยใหม่ และเชื่อว่าพุทธศาสนาคือแหล่งภูมิปัญญา แรงบันดาลใจ จินตนาการ และความใฝ่ฝันที่จะนำสังคมไทยและสังคมโลกไปสู่อิสรภาพทางจิตวิญญาณและสันติภาพได้อย่างแท้จริง

จุดยืนของท่านพุทธทาสภิกขุ คือ ความคิดทางการเมืองต้องไม่เป็นทาสทางสติปัญญาของทฤษฎีการเมือง แนวใดแนวหนึ่ง ไม่ว่าซ้ายหรือขวา แต่ต้องเสนอบนพื้นฐานของอิสรภาพ 4 ประการ คือ 1) อิสรภาพในการรวบรวมข้อมูลทุกด้านมาสำหรับวินิจฉัย 2) อิสรภาพในการวินิจฉัย 3) อิสรภาพในการเลือกตามที่วินิจฉัย และ 4) อิสรภาพในการปฏิบัติตามที่เลือก ซึ่งการเลือกที่จะเสนอระบบการเมืองแบบใดมาใช้ปฏิบัติ นั้น จำเป็นต้องเข้าใจพื้นฐาน “ความเป็นไทย” และเลือกให้เหมาะกับสภาพของสังคมเราเองมากที่สุด ท่านพุทธทาสภิกขุเห็นว่า พระสงฆ์ควรมีบทบาททางการเมือง แต่เป็นการเมืองที่มีความหมายเป็นการจัดการทำให้คนหมู่มาอยู่ร่วมกันอย่างไม่มีปัญหาหรืออย่างผาสุกโดยไม่ใช้อำนาจ ไม่ใช้การเมืองในความหมายของการแก่งแย่งอำนาจและผลประโยชน์ และพระสงฆ์ก็ควรมีบทบาทส่งเสริมความมั่นคงของสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ด้วยเช่นกัน (ความคิดดังกล่าวนี้ของท่านพุทธทาสภิกขุถูกผลิตซ้ำมากขึ้นในระยะหลัง เช่น “กลุ่มศึกษาที่สวนโมกข์” ได้รวบรวม “บทธรรมะอันเนื่องด้วยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” ที่ท่านพุทธทาสภิกขุได้แสดงไว้ต่างวาระ รวม 5 บท มาตีพิมพ์รวมเล่มชื่อ “พระราชา กำลังเพื่อความชนะเลิศอย่างสูงสุด ทุกชนิด” ตีพิมพ์เนื่องในวโรกาสฉลองการครองราชย์ครบ 60 และ เฉลิมพระชนมพรรษา 80 พรรษาของรัชกาลที่ 9 (Taweesak, 2016) ซึ่งอิทธิพลแนวคิดของปราชญ์ทั้งสองท่านนี้ได้ส่งผลต่อการนำมาซึ่งการมีส่วนร่วมทางสังคมและการเมืองของพระสงฆ์มากยิ่งขึ้นตัวอย่างเช่น

มีการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์กับการเมืองไทยในการศึกษาวิจัยของพระมหาพรหมมหาโส เรื่อง “แนวโน้มบทบาทพระสงฆ์กับการเมืองไทยในสองทศวรรษหน้า” ซึ่งพบบทบาทที่พึงประสงค์ 6 ประเด็นหลักคือ 1) การเป็นวิศวกรจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี 2) การชี้แนะและชี้แนะทางการเมือง 3) การพัฒนาพลเมืองของรัฐตามระบอบประชาธิปไตย 4) การใช้สิทธิวิพากษ์วิจารณ์การเมืองและนโยบายแห่งรัฐ 5) การชุมนุมเพื่อเรียกร้องทางการเมือง และ 6) การใช้สิทธิเลือกตั้งทางการเมือง และเมื่อสังคมกำลังเผชิญความแตกแยก บทบาทที่ถือได้ว่าเป็นภารกิจของพระสงฆ์คือการเข้าไปทำหน้าที่ “วิศวกรสันติภาพ” ในด้านการพัฒนาพลเมืองเพื่อการปกครองแบบประชาธิปไตย พระสงฆ์ควรพัฒนาทักษะในการสื่อสารทางการเมือง ด้านการชุมนุมเพื่อประท้วงนักการเมืองหรือรัฐนั้น แม้ว่าประเพณีในสังคมไทย พระธรรมวินัย และกฎหมาย รัฐธรรมนูญจะอนุญาตให้ได้ กล่าวคือ ก) พระสงฆ์สามารถดำเนินการประกาศว่าบาตรด้วยมติของสงฆ์ตั้งแต่ระดับหมู่บ้านจนถึงระดับประเทศต่อกลุ่มบุคคลที่กระทำความผิดต่อพระพุทธศาสนา ข) คว่ำบาตรรัฐหรือนักการเมืองที่ดำเนินนโยบายกระทบต่อวิถีชีวิตของพลเมืองและวิถีธรรมของชุมชน สังคม และศาสนา แต่พระสงฆ์ควรดำเนินการประท้วงโดยพิจารณาองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ 1) แนวคิด 2) เนื้อหา และ 3) บริบท (Phramaha Hansa Dhammahaso, 2014)

การปรับตัวขององค์กรพระพุทธศาสนาในสังคมสมัยใหม่

คุณสมบัติของพระสงฆ์ในการฟื้นฟูบทบาทพระพุทธศาสนาในสังคมไทยสมัยใหม่มีอยู่หลากหลาย แต่ประการหนึ่งที่สำคัญมากที่สุดคือ พระสงฆ์ต้องมีภูมิรู้ในระดับโลกศรัทธาธรรมเพียงพอที่จะอธิบายความซับซ้อนของความทุกข์สมัยใหม่มิใช่เพียงการเผยแผ่ธรรมะระดับโลกียธรรมหรือศีลธรรมทั่วไป เนื่องจากสภาพ

สังคมอันซับซ้อนได้ก่อให้เกิดสภาพสังคมและระบบความสัมพันธ์อย่างใหม่ที่บ้างก็บีบคั้นชีวิตบ้างก็ล่อใจให้บุคคลโดยเฉพาะเยาวชนและบุคคลทั่วไปดำรงรักษาศีลธรรมได้ยากกว่าสังคมดั้งเดิม การคลี่คลายความทุกข์ในสังคมสมัยใหม่จึงต้องการความรู้ความเข้าใจที่ประจักษ์แจ้งในระดับแก่นแท้ของพุทธธรรม สามารถแจกแจงแสดงเหตุปัจจัยแห่งทุกข์และสุขได้อย่างเป็นขั้นตอน แนะนำทางออกและวิธีปฏิบัติ กล่าวโดยสรุปคือแสดงอริยสัจสี่เพื่อการพัฒนาบุคคล สังคมให้พ้นทุกข์มีอิสรภาพทางจิตวิญญาณได้ (Ngamwittayapong, et al., 2016)

แนวทางและวิธีการนำเสนอพระพุทธศาสนาเพื่อการปรับตัวขององค์กรพระพุทธศาสนาดูเหมือนว่าท่านพุทธทาสภิกขุนำเสนอแนวทางไว้ค่อนข้างชัดเจน เพื่อที่จะนำเสนอและส่งผ่านแนวคิดให้กับองค์กรพระพุทธศาสนาโดยมีพระสงฆ์เป็นผู้สืบทอดเจตนารมณ์และนำไปใช้ต่อไป สำหรับท่านพุทธทาสภิกขุหนึ่งในนักคิดคนสำคัญของไทยที่ถือว่าเป็นบุคคลที่เริ่มศึกษาและตีความพุทธศาสนาตามกรอบคิดของวิทยาศาสตร์ กล่าวคือกระบวนการทำงานของท่านพุทธทาสภิกขุไม่ใช่การจดจำและการคัดลอกคัมภีร์ตามประเพณีวิถีเดิมที่เคยกระทำมา แต่การทำงานของท่านพุทธทาสภิกขุเน้นมุ่งนำเสนอพุทธศาสนาตามหลัก “เหตุผล” มากกว่าหลักความเชื่อ การนำเสนอตามหลักเหตุผลก็คือการสำรวจพระไตรปิฎกและตีความให้เข้ากับความคิดเชิงสาเหตุ จึงทำให้อิทธิพลแนวคิดทางพุทธศาสนาของท่านพุทธทาสภิกขุได้ถูกนำมาเป็นพื้นฐานแนวคิดของสังคมสมัยใหม่ที่มีการพยายามใช้พุทธศาสนาเป็นกรอบอ้างอิงและนำทางให้กับหลักการอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็น สังคม วัฒนธรรม การศึกษา ตลอดจนการพัฒนาเศรษฐกิจ

ด้วยเหตุดังกล่าว ส่งผลสืบทอดให้ปัจจุบันมีการนำเสนอเทคนิคที่หลากหลายและเหนือชั้นกว่าศาสนาอื่นๆ ซึ่งมีองค์กรพระพุทธศาสนาบางแห่งใช้วิธีการทางการตลาดเผยแผ่พระพุทธศาสนาจนประสบความสำเร็จ เช่น สถาบันวิมุตตยาลัย วัดพระธรรมกาย และเสถียรธรรมสถาน เมื่อวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทางการตลาดด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สามารถกำหนดแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยวิธีการทางการตลาดว่า ควรประกอบด้วยส่วนผสมของทางการตลาด 7 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านผลิตภัณฑ์หรือการบริการ 2) ด้านบุคคล 3) ด้านกระบวนการการให้บริการ 4) ด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ 5) ด้านการส่งเสริมทางการตลาด 6) ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย และ 7) ด้านราคา ที่จะสามารถวัดความสำเร็จของการเผยแผ่ธรรมะจากการยอมรับของสังคมและจากรางวัลที่ได้รับจากองค์กรต่างๆ เป็นต้น (Songamornsiri, 2014)

การที่มีการนำเสนอพุทธศาสนาโดยใช้หลักการตะวันตกนั้นนับเป็นผลของแนวคิดหลักจากท่านพุทธทาสภิกขุที่ได้วางรากฐานการนำเอาแนววิถีวิทยาทางตะวันตกมาใช้กับพุทธศาสนา การตีความคำสอนให้สอดคล้องกับแนวคิดทางสังคมในสมัยปัจจุบัน ลักษณะดังกล่าวนี้นี้แสดงให้เห็นได้อย่างมากมายในวิธีการตีความคำสอนในพุทธศาสนาของท่านพุทธทาสภิกขุ เรียกว่า เป็นการนำเสนอธรรมทัศน์ในรูปแบบ “สหวิทยาการ” และ “บูรณาการ” วิธีการที่เรียกว่าสหวิทยาการและบูรณาการของท่านพุทธทาสภิกขุนี้เกิดจากท่านพุทธทาสภิกขุเห็นว่า ลำพังการใช้ศาสตร์ความรู้เพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่งเพื่อที่จะแก้ไขปัญหาหรือ

ตอบคำถามปัญหาให้ได้ นั่นท่านเห็นว่ามีความเป็นไปได้ยากที่จะสำเร็จลุล่วงได้ เช่น ถ้าจะแก้ไขปัญหาโดยใช้เพียงแค่พุทธศาสนาเท่านั้นจะกระทำไม่ได้ สาเหตุที่ท่านพุทธทาสภิกขุพยายามใช้ศาสตร์บูรณาการร่วมกัน ท่านพุทธทาสภิกขุนี้เพราะท่านมองเห็นว่า สังคมไทยศึกษา คำสอนทางพุทธศาสนาแบบท่องจำและอนุรักษ์เท่านั้นแต่ไม่เคยนำมาใช้และไม่เคยตั้งคำถามว่าอะไรเป็นไปได้หรือเป็นไปได้ไม่ได้ ด้วยเหตุนี้ท่านพุทธทาสภิกขุจึงได้เริ่มทำการสำรวจตรวจสอบพระไตรปิฎกเพื่อสืบค้นและเลือกเฟ้นหาแนวคิดในพระไตรปิฎกว่าอะไรคือคำสอนที่แท้จริงของพระพุทธเจ้าและนอกจากนั้นท่านพุทธทาสภิกขุทำการตรวจสอบพระไตรปิฎกนั้นท่านไม่ได้กระทำขึ้นมาอย่างลอยๆ หากแต่มีเครื่องมือที่จะสำรวจตรวจสอบ ก็คือคำสอนใดเป็นไปเพื่อการดับทุกข์ คำสอนนั้นคือคำสอนของพระพุทธเจ้า ส่วนนอกเหนือจากนี้เป็นคำแต่งขึ้นมาใหม่ การนำเสนอแนวคิดของท่านพุทธทาสภิกขุด้วยหลักการบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่จึงเป็นการตอบโจทยในแง่ที่ว่า พระพุทธศาสนาจะปรับตัวและดำรงอยู่ในท่ามกลางสังคมสมัยใหม่ได้อย่างไร รูปแบบการเผยแผ่ความรู้ของท่านพุทธทาสภิกขุได้ริเริ่มด้วยวิธีคิดสร้างองค์ความรู้นวัตกรรมที่เหมาะสมเพื่อเผยแผ่หลักธรรมที่ท่านศึกษาค้นคว้าด้วยเทคนิควิธีการและสื่อสิ่งพิมพ์มีหลายรูปแบบนำมาประกอบในการสอนธรรมให้มองเห็นด้วยตาเนื้อ เพื่อที่จะให้เกิดความคิดและความรู้สึกที่ดี อันเกิดจากการคตินึกทางจิตวิญญาณของภายใน สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นเครื่องมือในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการพัฒนาให้เหมาะสมตามยุคสมัย (Phra Kobchai khemānanto, 2017)

นอกจากท่านพุทธทาสภิกขุแล้ว ประชาชนสำคัญอีกท่านหนึ่งก็คือ ท่าน ป.อ. ปยุตโต ในแนวคิดของท่าน ป.อ. ปยุตโต ท่านนำเสนอว่า ถ้ามนุษย์หวังผลจากการกระทำเขาก็จะทำการด้วยตนเองและการฝึกฝนตนเองก็จะเกิดขึ้นด้วย แล้วอันนี้ก็จะสอดคล้องกับหลักกรรมและหลักการศึกษาพัฒนาตน ซึ่งเข้าสู่แนวทางของพระพุทธศาสนา แต่ในสภาพสังคมที่เป็นอยู่ การที่จะให้ได้ผลตามเป้าหมายคือให้คนฝึกตนและหวังผลจากการกระทำให้สำเร็จด้วยความเพียรพยายามของตนนั้นเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่าง โดยเฉพาะการสั่งสอน (Somdet Phrabuddhakosajarn P.A. Payutto, 2013) การสั่งสอนที่จะสำเร็จผลถึงจุดหมายอย่างนี้ต้องขึ้นกับองค์ประกอบอย่างน้อย 2 ประการ คือ 1. ความสามารถของผู้สอน 2. ความหลากหลายในระดับการพัฒนาของผู้ฟัง ท่าน ป.อ. ปยุตโต เสนอว่า แนวทางที่จะปฏิบัติอย่างค่อยเป็นค่อยไปตามลำดับและไม่ผิดก็คือ

หนึ่ง ตั้งจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายนอกเข้ามาสู่พระพุทธศาสนา โดยมองไปที่พระรัตนตรัยซึ่งจะเป็นจุดเริ่มต้นให้เขาฝึกฝนพัฒนาตนสูงขึ้นได้ต่อไป

สอง แม้เขาจะมองพระรัตนตรัยเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่ก็ให้เขาเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของพระรัตนตรัยนั้นในทำนองที่สนับสนุนหลักกรรม คือให้เกิดกำลังใจที่จะเพียรพยายามทำการให้เข้มแข็ง มั่นคงยิ่งขึ้น ไม่ใช่เชื่อแล้วเลยยกชะตากรรมไปให้แก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ แล้วก็หวังผลจากการดลบันดาล ซึ่งผิดหลักกรรมดังที่ว่า

ในทัศนะของท่าน ป.อ. ปยุตโต ท่านพยายามที่จะเสนอให้พระสงฆ์ซึ่งทำหน้าที่อบรมศีลธรรมของพุทธศาสนาให้กับพุทธศาสนิกชนปรับเปลี่ยนวิธีสอน กล่าวคือ การสอนพุทธศาสนาในสังคมสมัยใหม่นี้ให้ยึดหลักการพัฒนาตามแนวทางของวิทยาศาสตร์ ก็คือว่าในสังคมปัจจุบันต้องมองคนเป็นหลักเนื่องจากคนใช้

วิทยาศาสตร์เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตซึ่งทำให้อิทธิพลของวัตถุนิยมที่มากับวิทยาศาสตร์มีมากขึ้น ท่านจึงเสนอว่าการนำเสนอพระพุทธศาสนาต้องนำเสนอแบบวิทยาศาสตร์เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งรากฐานทางวิทยาศาสตร์ นอกจากนี้ท่าน ป.อ. ปยุตโต ยังเสนอข้อคิดบางประการที่ส่งผลให้พระพุทธศาสนาสามารถสืบสานเจตนารมณ์และสามารถเป็นส่วนหนึ่งในสังคมไทยไว้ว่า พระพุทธศาสนานั้น เราถือกันว่าเป็นศาสนาประจำชาติ การถืออย่างนี้เป็นประเพณีที่สืบต่อมาโดยถูกต้องตามสมควรแก่เหตุ คือ การที่พระพุทธศาสนากับชนชาติไทยได้มีความสัมพันธ์แนบแน่นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทั้งในทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

ในทางประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของชนชาติไทยสืบเนื่องมาด้วยกันกับความเป็นมาของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะนับตั้งแต่สมัยที่ชนชาติไทยมีประวัติศาสตร์อันชัดเจน ชาวไทยก็ได้นับถือพระพุทธศาสนาต่อเนื่องตลอดมา จนกล่าวได้ว่าประวัติศาสตร์ของประเทศไทยเป็นประวัติศาสตร์ของชนชาติที่นับถือพระพุทธศาสนา

ในด้านวัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนไทยได้ผูกพันประสานกลมกลืนกับหลักความเชื่อ และหลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนาตลอดเวลายาวนาน จนทำให้เกิดการปรับตัวเข้าหากัน และสนองความต้องการของกันและกัน ตลอดจนผสมกลมกลืนกับความเชื่อถือและข้อปฏิบัติสายอื่นๆ ที่มีมาในหมู่ชนชาวไทย ถึงขั้นที่ทำให้เกิดมีระบบความเชื่อและความประพฤติปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาที่เป็นแบบของคนไทยโดยเฉพาะ อันมีรูปลักษณะและเนื้อหาของตนเอง ที่เน้นเด่นบางแง่บางด้านเป็นพิเศษ แยกออกได้จากพระพุทธศาสนาอย่างทั่วๆ ไป ซึ่งเรียกได้ว่า เป็นพระพุทธศาสนาแบบไทยหรือพระพุทธศาสนาของชาวไทย (P.A. Payutto, 2013)

เราจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าการนำเสนอแนวคิดทางพระพุทธศาสนาของปราชญ์ทั้งสองท่านเป็นไปเพื่อการธำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาในสังคมไทยสมัยใหม่ โดยสรุปแล้วในทัศนะของท่านพุทธทาสภิกขุท่านได้เสนอให้ใช้วิธีการทางตะวันตกหรือวิธีการทางวิทยาศาสตร์มาเป็นตัวหลักสำคัญในการนำเสนอพระพุทธศาสนา และมีการบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่อื่นๆ เข้าด้วยกัน สำหรับท่าน ป.อ. ปยุตโต ท่านนำเสนอไว้สองหลักการใหญ่ๆ คือ ให้สอนศีลธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างเป็นไปแบบวิทยาศาสตร์ และนำเสนอว่าให้คนไทยหวนกลับไปหาวัฒนธรรมของไทยอันมีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนา ปราชญ์ทั้งสองท่านที่กล่าวไปนี้นับว่าได้นำเสนอแนวคิดที่ส่งผลดีต่อการธำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาในสังคมสมัยใหม่ไว้มากและมีเหตุผลที่แข็งแรงพอสมควร

สรุป

พระพุทธศาสนาของสังคมไทยสมัยใหม่ได้มีการพัฒนาเรื่อยมาตามยุคสมัย โดยการพัฒนาของพระพุทธศาสนาในแต่ละยุคมีการพัฒนาผ่านการนำเสนอแนวคิดของปราชญ์คนสำคัญในแต่ละยุคนั้น สำหรับสังคมไทยสมัยใหม่นี้พระพุทธศาสนาที่เป็นอยู่ได้รับอิทธิพลอย่างมากต่อสังคมจากปราชญ์สองท่านคือ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตโต) หรือ ท่าน ป.อ. ปยุตโต และพระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินทปญโญ) หรือ ท่านพุทธทาสภิกขุ ที่ได้วางรากฐานการนำเสนอแนวคิดของพระพุทธศาสนาให้เข้ากับสถานการณ์ของยุคสมัยในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

การจำแนกไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาในสังคมไทยสมัยใหม่อย่างหนึ่งก็คือความสัมพันธ์ของพระพุทธศาสนากับรัฐสมัยใหม่ เนื่องจากรัฐถือเป็นสิ่งที่สำคัญมากในสังคมสมัยใหม่เพราะกิจกรรมทางสังคมหนึ่งๆ จะสำเร็จลงไปได้ต้องอาศัยรัฐเป็นหลัก ดังนั้นพระพุทธศาสนาเองต้องอาศัยความสัมพันธ์จากรัฐด้วย สำหรับทัศนะของปราชญ์ทั้งสองท่านที่มีต่อความสัมพันธ์ของพระพุทธศาสนากับรัฐสามารถสรุปข้อเสนอที่มีจุดร่วมเดียวกันได้ก็คือว่า ทั้งสองท่านต่างก็เห็นว่าการดำเนินการทางสังคมและการเมืองการปกครองของไทยนั้นต้องใช้หลักการทางพระพุทธศาสนาเป็นตัวขับเคลื่อนหลัก สำหรับท่านพุทธทาสภิกขุ ท่านได้นำเสนอแนวคิดทางการเมืองที่เรียกว่า “ธัมมิกสังคมนิยม” ซึ่งให้มองถึงศีลธรรมของผู้ปกครองเป็นหลักและมองประโยชน์สุขส่วนรวมของสังคมเป็นหลัก และสำหรับท่าน ป.อ. ปยุตโต ท่านนำเสนอว่าการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยถือเป็นเรื่องที่ดีแต่หากขาดธรรมก็จะนำพาประเทศชาติก้าวหน้าไม่ได้ ท่านจึงเสนอว่าการปกครองต้องเป็นไปในแบบที่เรียกกันว่า “ธรรมาธิปไตย” เมื่อเป็นเช่นนี้ก็เท่ากับว่าเราสามารถนำเสนอพระพุทธศาสนาให้เป็นหลักการที่นำมาซึ่งแนวคิดที่เป็นสากลและสามารถสืบทอดดำรงอยู่อย่างยาวนานได้

นอกจากนี้ข้อเสนอเกี่ยวกับการปรับตัวขององค์กรพระพุทธศาสนาในสังคมสมัยใหม่ในทัศนะของปราชญ์ทั้งสองท่านต่างได้ให้ข้อเสนอที่มีคุณค่าประโยชน์ต่อสังคมไทยอย่างมาก สำหรับท่านพุทธทาสภิกขุ การที่จะทำให้พระพุทธศาสนาปรับตัวกับสังคมสมัยใหม่ได้นั้นท่านเห็นว่า การนำเสนอฟุทธศาสนาโดยใช้หลักการตะวันตก การนำเอาแนววิถีวิทยาทางตะวันตกมาใช้กับพุทธศาสนา และการตีความคำสอนให้สอดคล้องกับแนวคิดทางสังคมในสมัยปัจจุบัน ลักษณะดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นได้อย่างมากมายในวิธีการตีความคำสอนในพุทธศาสนาของท่านพุทธทาสภิกขุ เรียกว่า เป็นการนำเสนอธรรมทัศน์ในรูปแบบ “สหวิทยาการ” และ “บูรณาการ” ที่จะทำให้องค์กรทางพระพุทธศาสนามั่นคงแข็งแรงได้ในสังคมสมัยใหม่ และสำหรับท่าน ป.อ. ปยุตโตนั้น ท่านเห็นว่าให้สอนศีลธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างเป็นไปแบบวิทยาศาสตร์และนำเสนอว่าให้คนไทยหวนกลับไปหาวัฒนธรรมของไทยอันมีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนา ก็จะทำให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคงในสังคมไทยสมัยใหม่และสืบทอดเจตนารมณ์ของพระพุทธเจ้าในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ต่อไป

References

- Buddhism in Thailand*. Retrieved July 29, 2017, from https://en.wikipedia.org/wiki/Buddhism_in_Thailand.
- Coedès, G. (1966). *The making of South East Asia*. California: University of California Press.
- Gombrich, R. F. (2006). *Theravada Buddhism: A Social History from Ancient Benares to Modern Colombo*. London: Routledge.
- Nakhata, T. (2000). *Buddhism and Thai Society*. (2nd ed). Bangkok: Sahy Block & Karnpim.
- Ngamwittayapong, O. et al. (2016). *Revival Temples, Bring the City Back*. Bangkok: Arsorn Silp Institute of the Arts.
- Phra Kobchai khemānanto. (2017). The Knowledge Management Model of Buddhādāsa Bhikkhu for Propagation of Buddhism. *Journal of MCU Peace Studies*, 5(1), 128-139.
- Phra Paisal Visalo. (2009). *Thai Buddhism in Future, Trends and Solutions for Crisis*. Bangkok: Komolkeemthong.
- Phra. Dhammapitaka (P.A. Payutto), (2000). *The Importance of Buddhism as a National Religion*. (10th ed). Bangkok: Sahathammik.
- Phramaha Hansa Dhammahaso, (2014). Trend in Sangha's Role towards Thai Politics in the Next Two Decades. *The Chulalongkorn Journal of Buddhist Studies*, 21(3).
- Promta, S. (2006). The future of Buddhism in Thai society. *The Chulalongkorn Journal of Buddhist Studies*, 13(3).
- Somdet Phra Buddhakosajarn (P.A. Payutto), (2013). *The importance of Buddhism as a national religion*. (19th ed). Nakhon Pathom: Phra Dhampitaka Education for Peace Foundation.
- Songamornsiri, C. (2014). Essence of Buddhist Propagation by Buddhist Marketing. *The Chulalongkorn Journal of Buddhist Studies*, 21(1), 11-34.
- Sujato, Bhikkhu. (2006). *Sects & Sectarianism*. Taiwan: The Corporate Body.
- Suksamran, S. (1984). *Buddhism and Political and Social Change*. Bangkok: Chulalongkorn University Press.
- Swearer, D.K. (1992). *Sulak Sivaraksa's Buddhist Vision for Renewing Society (Narong Wittayapaisan)*. Bangkok: Suksit Siam. (Original work published 1991).
- Taweesak, S. (2016). Buddhism and modern state-politics: The intellectual influence of Phra Phromkhunaphorn and Buddhadasa Bhikkhu. *Ratthasart Sam*, 37(3).
- Thinapan, N. (2000). *Buddhism and Thai society*. (2th ed.). Bangkok: Sahy Block & Karnpim.